

Araştırma

ADANA İLİNDE SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

A Research About Street-Working Children's Analysis Based on Some Demographic Variables in Adana Province

Dr. Birsal AYBEK*, Dr. Metehan
ÇELİK*

* Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü

ÖZET

Bu çalışma Adana ilinde sokakta çalışan çocukların yaşları ve nereli oldukları, aile yapısı, eğitim düzeylerinin ne olduğu, sokakta çalışırken ne gibi problemler yaşadıkları, yaşama yönelik beklentileri gibi demografik özellikleri belirlemeye yönelik nitel bir çalışmadır. Araştırma örneklemine 50 sokakta çalışan çocuk dahil edilmiştir. Araştırmada çocukların aile yapısı, eğitim düzeyleri, sokakta çalışırken karşılaştıkları problemleri ve yaşama yönelik beklentileri gibi demografik özelliklerini belirlemek amacı ile 40 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından sokakta çalışan çocuklarla yüz yüze yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, sokakta çalışan çocukların aile yapıları, eğitim düzeyleri, çalışma yaşamları ve yaşama yönelik beklentilerine ilişkin bulgular elde edilmiş, yorumlanmış ve bu bulgulara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Çocuk, sokak çocuğu, sokakta çalışan çocuk

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the demographic variables of street-working children such as age, place of the birth, educational level, expectations for the future and problems they encounter both while they are at work and while they are with their families. This study is a qualitative research held in Adana province. The subjects of research were 50 street working children selected randomly. A semistructured interview form including 40 questions was used to collect data. Some findings about the street working children's family structure, educational level, working conditions and expectations about future life are obtained. These findings are first analyzed and discussed. Relevant conclusions are drawn based on the results of the research and some suggestions are made.

Key Words: Children, Street children, street-working children, demographic variable.

GİRİŞ

Toplumların geleceklelerini sağlam temellere oturtacak olan beden ve ruh sağlığı korunarak yetişmiş olan çocuklardır. Birleşmiş Milletlerin 1989 yılında kabul ettiği Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 18 yaşın altındaki herkesi çocuk olarak tanımlamıştır. Bunun nedeni, 18 yaşın pek çok ülkede kişinin vatandaşlığına geçtiği ve yaşamını etkileyen yasa ve politikaların belirlenmesi için oy kullanma hakkını aldığı yaş olmasıdır. Birçok yerde çocuklar yaşlarına ve ne olmadıklarına göre tanımlanmışlardır. Bu tanımlamalar, aşağıdaki gibidir (Ennew, 1994; Akt.Öztek,1998):

- İşçi değillerdir
- Cinsiyetleriyle ilgili özellikleri kazanmamışlardır
- İçki, sigara içmez, araba kullanmaz ve sözleşmelere imza atmazlar

Unutulmamalıdır ki, çocukları sapsiz bir toplumun geleceği de tehlike altındadır. Her ne kadar bu gerçek bilinse de ülkemizde çocuklarımızın ihmal ve istismarı sonucu her gün birçok çocuk sokaklarda yaşamaya başlamakta, böylece her geçen gün sokak çocukları sorunu da giderek artmaktadır. Bu sosyal sorun gerek devlet gerekse devlet dışındaki birçok kuruluş tarafından göz ardı edilip gerekli önlemler alınmadığı için önümüzdeki yıllarda başa çıkması mümkün olmayan boyutlara ulaşacaktır. Çünkü aile bağlarının, manevi de-

ğerlerin güçlü olduğu ülkemizde özellikle endüstrileşme sürecine girilmesiyle beraber, ekonomik güçlükler sonucu köyden kente göç hızlanmış ve bu da sağlıksız bir kentleşmeyi beraberinde getirerek ailelerde toplumsal çözümlere ve kültürel çatışmalara neden olmuştur. Bütün bu çözümler ve çatışmalar en çok bu tür ailelerden gelen çocukların olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Sevgi, şefkat ve ilginin olmadığı ailelerden gelen çocuklar aileleri tarafından işgücü olarak görülüp o küçük bedenleriyle sokaklarda çalışmaya zorlanmıştır. Böylece eğitim imkânlarından yeterince yararlanamayan, çocukluklarını yaşayamayan bu çocuklar, acımasız sokak yaşamının kurallarını öğrenerek geleceğin potansiyel suçluları olma yolunda ilerlemeye başlamışlardır (Aybek, 2003).

Türkiye nüfusunun % 36'sı yoksul ve yılda kişi başına düşen 2600 dolar ile orta gelirli bir ülkedir. Bu sonuçtan yola çıkıldığında gelir dağılımının adaletsiz olduğu, yeterli sosyal güvenlik ağına sahip olmayan, işsizliğin yüksek bir oranda olduğu ülkemizde yüksek enflasyon nedeniyle başta çocuklar olmak üzere nüfusun 30 milyonun risk altında olduğu söylenebilir. Ayrıca, Türkiye'de son beş yıl içinde sosyal alanda yapılan harcamalarda sürekli düşme eğilimi görülmektedir. Yoksul aileler ülke genelinin ancak % 6 payını kullanabilmekte ve kişi başına düşen yıllık gelir ise 500 doların altındadır. Türkiye'de son 10 yılda toplumsal gelişme, ekonomik alandaki gelişmelerin altında

kalmıştır (www.cocukvakfi.org.tr/risk_rapor.htm).

Ülkemizdeki bu ekonomik istikrarsızlıktan en fazla etkilenen gruplardan birisi yine çocuklar olmuştur. Çünkü ekonomik sıkıntı yukarıda değinildiği gibi aile yapısını olumsuz anlamda değiştirmiş ve bu değişim ailelerde göç, parçalanma, boşanma, aile içi şiddet en önemlisi de geçim sağlamak için çocukların sokakta iş gücü olarak görülmesine neden olmuştur.

Dünyada ve ülkemizde çalışan çocuk sayısına ilişkin kesin istatistiksel veriler olmamakla beraber bu çocukların sayılarının her geçen yıl ciddi boyutta arttığı söylenilebilir. ILO gelişmekte olan ülkelerde çalışan 5-14 yaş grubunda 250 milyon çocuk olduğunu bildirmekte ve bu çocukların 120 milyonu tam, 130 milyonunun yarım süreli işlerde çalıştığını, çocukların % 62'sinin Asya ve Okyanusya, % 32'sinin Afrika, % 7'sinin ise Latin Amerika ve Karayipler'de bulunduğunu belirtmektedir (www.ntv.com.tr/news/125513.asp)

Türkiye'de ise 6-18 yaş grubundaki çalışan çocuk sayısı 6 milyon sınırına yaklaşmaktadır. Bu çocukların % 30'u okula gitmemektedir. Ayrıca, Türkiye'de sokakta çalışan çocuk sayısında son beş yılda artış olduğu gözlenmiş ve bu çocukların sayısının 6 bin olduğu belirtilmektedir (http://www.cocukvakfi.org.tr/risk_rapor.htm).

Bu çocuklar özellikle büyük şehirleri

tercih etmektedirler. Yapılan araştırmalar sadece İstanbul'da 2000-2004 yılı itibari ile Emniyette kayıtlı olan 2655 sokak çocuğunun bulunduğunu göstermektedir (www.radikal.com.tr/haber.php?haber-no=141237). Daha da önemlisi, bu çocukların ballı, esrar gibi bağımlı maddeleri kullanıp kendi kendilerini kontrol edememeleridir. Bu durumun sonucunda ise her geçen gün hırsızlık, cinayet, tecavüz gibi suçların oranı artmakta ve bu olaylar dehşet verici boyutlara ulaşmaktadır. Medyanın ise her gün basında, televizyonda bu çocukların işlediği suçları sürekli olarak göstermesi, toplumdaki bireylerin kaygı düzeyini daha da artırarak, kamuoyunun sokakta çalışan ya da yaşayan çocuklara yönelik olumsuz bir tutum içerisine girmesine neden olmaktadır. Oysa ki asıl önemli olan bu çocukları sürekli olarak suçlamaktan ziyade, onları sokağa iten gerçek nedenleri tespit edip bunlar için gerekli önlemlerin alınmasıdır. İlgili yazın incelendiğinde çocukları sokağa ve suça yönlendiren nedenlerin genel olarak aşağıdaki durumlardan kaynaklandığı söylenebilir:

1. Sevgi yoksunluğu
2. Yanlış ya da eksik eğitim
3. Baskıcı disiplin yöntemleri
4. Çocuk istismarı
5. İç ve dış göçlerin oluşturduğu kültür çatışmaları
6. Ekonomik bunalımlar

7. Çocuğun çalışmak zorunda kalması
8. Parçalanmış aileler
9. Ailede suçlu birey örnekleri ile kitlesel iletişimin araçlarındaki şiddet ve suçlarla ilgili programlar çocukları suça iten nedenler arasında sayılmaktadır.

Genellikle sokakta çalışan çocuklarla sokakta yaşayan çocuklar aynı kategoriye konulup sokak çocuğu olarak nitelendirilse de bu iki kavrama giren çocuklar bazı özellikler açısından birbirlerinden farklıdır. Aşağıda bu iki gruba giren çocuklar tanımlanmaya çalışılmıştır.

Sokak Çocuğu Kimdir ve Hangi Çocuklar Sokak Çocuğu Olabilir?

Sokak çocuğu, uzun ya da kısa süreli de olsa ailesinden kopuk ve koruma desteğinden yoksun, her türlü tehlike ve sorunlara açık olarak yaşamını sokaklarda sürdüren çocuktur. Sokak çocuğu kategorisine giren çocuklar aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır (www.shcek.gov.tr/sokakcocuk/sokakcocuklari.htm):

- Ailesi olmayan çocuklar
- Ailesi olup ailesi tarafından istismar edilen çocuklar
- Ekonomik sıkıntı çeken ailelerin çocukları
- Ailesinden geçici veya uzun süreli krizler (hastalık, tutukluluk, göçler vb.) bulunan ailelerin çocukları

- Sosyal problemlili ailelerin çocukları
- Alkol uyuşturucu vb. zararlı alışkanlıkları olan ailelerin çocukları

Yine Zeytinoğlu (199:106)' a göre sokak çocukları sokağı mesken edinen, yani geceleri ya da en azından bazı geceler evine dönmeyen, aile korumasından ve desteğinden bütünüyle ya da büyük ölçüde yoksun olan çocuklardır. Sık sık evden kaçan atılan, terk edilen, ailesi olmayan ya da ailesi olduğu halde bütünüyle başıboş bırakılan, çocuklar bu kategoriye girmektedir.

1980'li yılların sonlarına doğru UNICEF ise, büyük çapta Güney Amerika'da yapılan çalışmalardan elde edilen fikirlerle, sokaktaki çocuklar ile sokağın çocukları gibi bir ayrım yapmıştır (Ennew, 1994; Akt. Öztekin, 1998:15).

"Sokaktaki çocuklar, ailesinden giderek daha az destek alan, ailenin geçim sorumluluğunu sokaklarda çalışarak paylaşmak zorunda kalan çocuklardır. Bu çocuklar için, yaşadıkları evler, oyun, kültürel faaliyetler günlük yaşam mekânları olmaktan çıkmıştır. Yine de sokaklar bu çocukların günlük faaliyetlerde buldukları mekânlara dönüşmüş olsa da çoğu akşam evlerine dönmektedirler"

"Sokağın çocukları ise günlük geçimlerinin mücadelesini, ailelerden hiçbir destek almaksızın, yalnız başlarına veren daha küçük bir gruptur. Bu çocuklar genelde terk edilmiş diye

adlandırılırsalar da, güvensizlik duygusu, istememe ve şiddete maruz kalma gibi nedenlerle onlar da ailelerini terk etmiş olabilirler. Evle olan bağlantıları kopmuştur ve ailesizdirler”.

Yukarıdaki tanımlara bakıldığında UNICEF’in sokaktaki çocuklarla, sokakta çalışan çocukları kastettiği görülmektedir. UNICEF’in “sokağın çocukları” olarak adlandırdığı çocukların ise sokağı kendilerine tamamen mesken edinen ve sokakta çalışan çocuklara göre daha tehlikeli ve çeşitli suçlar (hırsızlık, cinayet, bağımlı madde kullanma vb.) işlemeye daha eğimli oldukları söylenebilir. Ancak, şu da bir gerçek ki gerekli önlemler alınmadığı sürece, sokakta çalışan çocukların da sokak kurallarını öğrenerek bir süre sonra sokağın çocukları olma yolunda ilerleyebilecekleri söylenilebilir.

Genel anlamda sokak çocukları ile ilgili yerli ve yabancı literatür tarandığında bu sorunun sadece gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle sınırlı olmadığı söylenilebilir. Örneğin, literatür tarandığında ABD’de 100 binden fazla çocuğun sokaklarda yaşadığı görülmektedir. UNICEF’in verdiği bilgilere göre de tüm dünyada en az 90 milyon çocuğun sokakta yaşadığı belirtilmektedir. Konunun uzmanları ise bu rakamın gerçeğin çok altında olduğunu, zira sadece Brezilya’da en az 12 milyon sokak çocuğunun olduğunu açıklamaktadır (www.sncweb.ch/turkisch/dosya/ka-yip%20çocuklar.htm).

Sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar bir yandan, küçük bedenleriyle çalışıp para kazanma, ailesini geçindirme mücadelesi verirken bir yandan da sokakların özgür, ama çoğu zaman tehlikeli ve korunmasız ortamında, alkolikler, uyuşturucu madde bağımlıları gibi gruplarla, çetelerle hayat mücadelesi vermektedirler. Bu çocuklar, sokaklarda bu tür gruplar içerisinde her türlü olumsuz davranışı öğrenip kendi yaşamında uygulamaya dönüştürebilmektedirler. Uyuşturucu kullanımı, madde bağımlılığı, tiner, bali, alkol kullanımı bu çocukların sokakta kazandıkları olumsuz davranışlar arasında görülmektedir.

Örneğin, Ögel, Aksoy, Liman (2004)’ın yapmış oldukları “Sokakta yaşayan çocuk ve ergenlerde depresyon görülme sıklığı” konulu araştırmada sokakta yaşayan çocukların %44.8’inin ilkokul, % 6.3’ünün ortaokul, % 0.5’inin lise mezunu olduğu, % 19.3’ünün hiç eğitim görmediği, % 24.3’lük kesimin ise okuma-yazma bilmediğini saptamışlardır. Ayrıca, araştırma kapsamındaki çocukların %64 oranını temsil eden 124 çocuğun bağımlılık yapan madde kullandığı belirlenmiştir. Araştırmada çocukların %38.5’ine depresyon teşhisi konulurken, kız çocuklarda depresyon görülme sıklığının erkeklere göre 3 kat daha fazla olduğu saptanmıştır. 15 yaş ve üstünde depresyon görülme oranının da daha düşük yaştakilere göre 2 kat daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, açlık çeşitli tehlikeler ve madde kullanımı gibi etmenlerin sokakta yaşayan ço-

cuk ve ergenlerde depresyon görülme oranını yükselttiği de araştırmada bulunan diğer bir sonuçtur. Yine aynı araştırmada, sokakta kalma süresi ve madde bağımlılığına göre depresyon sıklığı farklılıklar göstermiştir. Bu bulgulara göre, tiner, bali gibi bağımlılık yapan madde kullananlarda, kullanmayanlara göre depresyon sıklığı daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Fiziksel şiddet görme, tecavüze uğrama ve işkence görme öyküsü olanlarda depresyon görülme sıklığı yaklaşık aynı oranlarda görülürken, cinsel tacize uğradığını belirtenlerde depresyon görülme riski daha yüksek bulunmuştur (www.ekolay.net/kadin/ana_de-tay.asp).

Madde kullanımı ve bağımlılığı sokakta çalışan çocukların kazandığı olumsuz ve yaygın davranışlardan biri olmakla beraber onların yaşadıkları en büyük tehlikelerden birisi de "Cinsel İstismar"dır. Çırak ve Çivitçi (2004) Malatya ilinde "Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Bir İnceleme" konulu çalışmasında, sokakta çalışan çocukların bazı demografik ve psikososyal özelliklerini incelemiştir. Araştırma sonucunda, sokakta çalışan çocukların % 11.64'ünün cinsel tacize uğradıklarını, arkadaşları arasında cinsel tacize uğrayanların ise %18.49 olduğu, sokakta çalışan çocukların kimler tarafından tacize uğradığı sorulduğunda %52.94'ü tanımadığı insanlar, %11.76'sı sarhoşlar, %5.88'i mahalle arkadaşları, %5.88'i bali-tiner kullanan ve %23.53'ü ise diğerleri tarafından cinsel tacize uğradıklarını belirtmiştir.

Örneğin, 18 Şubat 1999'da Aktüel Dergisi'nde yayımlanan aşağıdaki "Çocuk Fuhuşu Turizmi" başlıklı yazı ülkemizde çocuklara uygulanan cinsel istismarın ne kadar dehşet verici boyutlarda olduğunu destekler niteliktedir.

Çocuk Fuhuşu Turizmi

"Antalya, Avrupalı turistler için yeni Filipinler olma yolunda. Eskiden küçük çocuklarla seks yapmak için Uzakdoğu turlarına katılan Batılı turistler şimdi Türkiye'ye geliyor. Kurulan fuhuş pazarında her yaştan sokak çocuğuna rastlamak mümkün."

Çocuklara uygulanan cinsel istismar sadece ülkemizde değil, Güneydoğu Asya, Afrika, Latin Amerika ve Karabik ülkelerinde de çocuk fuhuşunun ve buna bağlı olarak ortaya çıkan cinsel istismarın yaygın olduğu dikkat çekmektedir. Fuhuş çeteleri, daha çok kırsal kesimlerde "iyi bir iş bulma vadiyle" ailelerine 40 ile 200 frank ödeyerek satın aldıkları çocukları kullanmaktadırlar. Büyük şehirlerin, turizm merkezleri ve fuhuş yuvalarına getirilen çocuklar içinden çıkılmaz bir felaketin içine sürüklenmektedirler. Seks turizmi olarak da bilinen bu büyük ve korkunç çarkın döndürülmesinde kullanılan sermayenin, dış ülkelerden turizm için sağlanan mali destek ve kredilerin yardımıyla oluşması ise yoğun eleştirilere konu olmaktadır. Çocukların fuhuşa sürüklenmesi ve ya da cinsel tacize uğraması İsviçre' de de henüz baş edilemeyen bir sorun olarak varlığını

sürdürmektedir. Porno filmler için kiralanıp satılan, fuhuşa zorlanan ya da yaşamlarını sürdürmek için, bedenlerini satan çocukların sayısının tahminlerin oldukça üstünde olduğu vurgulanmaktadır (www.sncweb.ch/turkisch/dosya/kayip%20cocuklar.htm).

Yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında diğer birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de 1989 yılında kabul edilen ve Türkiye olarak 1994 yılında imzaladığımız Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan aşağıdaki maddelere uyulmadığı söylenilebilir (www.shcek.gov.tr/cohaksozlesmesi.htm).

1. Çocukları sağlıkları açısından tehlikeli olabilecek ya da eğitim ve gelişme süreçlerini köstekleyebilecek istihdam biçimlerinden korunmaları. Sözleşmeyi onaylayan ülkeler istihdam için asgari bir yaş sınırı tespit etmek ve çalışma koşullarını düzenlemekle yükümlüdürler. Erginlik tek tek ülkelerce daha erken yaşta tanımlanmadığı sürece sözleşme 18 yaşından küçük herhangi bir kişiyi çocuk olarak tanımlamaktadır.
2. Çocukların narkotik ve psikotrop maddelerinin kullanımından, bu tür maddelerin üretim ve dağıtımına katılmaktan korunmaları. Bu sözleşme ile uyuşturucu madde kullanımına ve satımına, çocuklar açısından getirdiği tehlikelere ilk kez özel atıfta bulunulmuş olmaktadır.

3. Fuhuş ve pornografi dahil olmak üzere, çocukların cinsel sömürü ve istismardan korunmaları.
4. Hangi türden olursa olsun çocuk kaçırma ve satma olaylarına karşı önlem alınması

Yine bu sözleşme gereğince, her ülkedeki özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların yaşama koşulları iyileştirilmeye çalışılacak, sözleşmeyi onaylayan ülkelerin ayrıca, çocukları zulümden, ailelerinden keyfi biçimde koparılmaktan, ceza ve yargı sistemindeki aşırılıklardan koruyucu önlemler almaları gerekmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan maddeler incelendiğinde birçok az gelişmiş ülkede olduğu gibi bizim ülkemizde de yukarıda değinilen nedenlerden dolayı bu hakların göz ardı edildiği gözlenmektedir.

Bütün bu anlatılanlardan hareketle, bu çalışmada sokakta çalışan çocukların nasıl bir aileden geldiği eğitim düzeylerinin ne olduğu ve gerek ailede gerekse sokakta çalışırken ne gibi problemler yaşadıkları araştırılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın genel amacı, sokakta çalışan çocukların yaşları ve nereli oldukları, çocukların aile yapıları, eğitim düzeyleri, çalışma yaşamı ve yaşama ilişkin beklentileri gibi demografik özelliklerini belirlemektir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt sorulara da yanıt aranmıştır:

1. Çocukların ailelerinde fiziksel şiddet ve cinsel istismar uygulanmakta mıdır?
2. Çocuklar sokakta çalışırken cinsel istismara maruz kalmakta mıdır?
3. Çocuklar bağımlılık oluşturan uyuşturucu maddeleri kullanmakta mıdır?
4. Diğer insanların bakış açılarının çocuklar üzerindeki etkileri nelerdir?

YÖNTEM

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme formunda 40 soruya yer verilmiştir. Sorulardan bazıları açık uçlu bazıları da kapalı uçlu olarak hazırlanmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan görüşme formu, önce deneme formu niteliğinde hazırlanmış, bu formun düzeni, ifadesi, dili, soruların amaca uygunluğu ve yeterli olma durumu hakkında uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşünden sonra gerekli düzeltmeler yapılarak görüşme formu uygun hale getirilmiştir. Görüşmeler sokakta çalışan çocuklarla araştırmacıların bizzat kendileri tara-

fından sokakta yapılmış ve her bir çocukla görüşme yaklaşık 30 dakika sürmüştür. Görüşme formu uygulanmadan önce, elde edilen verilerin objektifliği ve bilimsel etiğin sağlanması açısından çocuklara araştırmacının amacı ve elde edilen verilerin nerede kullanılacağı açıklanmıştır.

Örneklem

Bu araştırma, sokakta çalışan çocukların yaşlarını ve nereli olduklarını, aile yapısını, eğitim düzeylerinin ne olduğunu, sokakta çalışırken ne gibi problemler yaşadıklarını, yaşama yönelik beklentileri gibi demografik özellikleri belirlemeye yönelik nitel bir çalışmadır. Bu çalışma 2005 yılında Adana ili Seyhan Merkez İlçesi'nde bulunan Gazipaşa, Reşatbey, Ziyapaşa, Cemalpaşa semtlerinde sokakta çalışan ve rastgele seçilen 50 gönüllü çocuk üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler sistemli bir şekilde kategorileştirilerek içerik analizleri yapılmıştır. Bu kategoriler çocukların yaşları ve nereli oldukları, çocukların aile yapıları, eğitim düzeyleri, çalışma yaşamı ve yaşama ilişkin beklentileri gibi demografik özelliklerden oluşmaktadır. Bu kategorilerle ilgili bulgular verilirken, içerik analizi sonucu çocuklardan elde edilen ifadelere yer verilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırma sonucunda elde edilen bulgular kategorileştirilerek verilmiştir. Ayrıca, araştırmanın nitel olmasından dolayı ve bulguların çok fazla yer kapsayacağı düşünülerek bulgular tablo olarak değil frekans verilip sözel olarak ifade edilmiştir.

A) Kişisel Bilgilere Yönelik Bulgular ve Yorumlar

1. Çocukların Yaşları ve Nereli Olduklarına Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Örnekleme alınanların yaş ranjları 6-18 yaş arasındadır. Örnekleme oluşturanların 20'sinin 6-12 yaş, 30'unun ise 13-18 yaş arasında olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, örnekleme oluşturanların büyük bir kısmının (43 çocuk) 18 yaşın altında olduğu saptanmıştır. Örnekleme oluşturanların büyük çoğunluğunun 18 yaşın altında olması, onların çocuk olduğunu göstermektedir. Nitekim Birleşmiş Milletlerin 1989 yılında kabul ettiği Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin birinci maddesi yukarıdaki düşünceyi destekler niteliktedir. Bu sözleşmenin birinci maddesi aşağıdaki gibidir:

"Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır"

Araştırma sonucunda, örnekleme alınan çocuklarının tamamının Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden göç eden ve yerleşen ailelerin çocukları olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen verilere göre, çocukların 11'i Mardin, 13'ü Siirt, 8'i Bitlis, 6'sı Diyarbakır, 6'sı Urfa ve 6'sı ise Muş illerinden Adana'ya göç eden ailelerin çocuklarıdır. Uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda, bu çocuklara "Doğdukları ili neden terk edip Adana'ya göç ettikleri" sorulduğunda çocukların hemen hemen hepsi gerekçe olarak ekonomik nedenleri göstermiştir. Bu bulgu sokakta çalışan çocuklarla ilgili yapılan araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Konanç (1988; Akt. Zeytinoğlu, 1991) Ankara'da sokakta çalışan 170 çocukla yaptığı bir araştırma sonucunda bu çocukların ailelerinin yoksul oldukları ve kırsal kesimden kentte göç ettiklerini saptamıştır. Aybek (2003) yapmış olduğu nitel bir araştırmada sokakta çalışan çocukları bazı demografik özellikler açısından incelemiş ve elde ettiği bulgular sonucunda bu çocukların sokakta çalışma nedenlerinin birinci derecede ekonomik nedenler olduğunu tespit etmiştir.

Black (1991) sokakta çalışan çocukların çalışma nedenlerinin, sosyal ve ekonomik sıkıntılardan kaynaklandığını vurgulamıştır. Silva (2002), çocukların sokakta çalışma nedenlerini düşük ekonomik gelir, geleneksel aile yapısı ve geleneksel değerlere bağlamaktadır. Wright, Kaminsky ve Wittig (1993), ekonomik nedenler-

den çocukların informal sektörlerde (ayakkabı boyacılığı, mendil satma, kağıt toplama, araba camlarını silme, çiçek satma vb) çalıştıklarını belirtmiştir.

2. Çocukların Ailelerinin Özelliklerine Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Örnekleme katılan çocukların ebeveynlerinin yaşayıp yaşamadığına bakıldığında, çocuklarının 48'inin annesinin hayatta olduğu, 46 çocuğun ise babasının hayatta olduğu saptanmıştır. Ayrıca, çocuklara "anne ve babanız birlikte mi yaşıyor?" sorusu sorulmuş ve çocukların 42'si "evet" yanıtını verirken 8'i ise "hayır" yanıtını vermiştir. Hayır yanıtını veren çocuklardan 4'ü babalarını, 2 çocuk da annelerini kaybettiği için birlikte yaşamadıklarını belirtmiş, diğer 2 çocuk ise babalarının ikinci bir evlilik yaptığını ve bu nedenle birlikte yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırma örneklemini oluşturan çocuklardan 4 tanesi "anneniz çalışıyor mu?" sorusuna "evet" yanıtını vermiştir ve bu çocukların annelerinin hepsinin ev temizliği yapmaya gittikleri saptanmıştır. Kalan 46 çocuğun annesinin ise çalışmadığı tespit edilmiştir. "Babanız çalışıyor mu" sorusuna ise 20 çocuk "evet" yanıtını verirken 30 çocuk ise "hayır" yanıtını vermiştir. Evet yanıtını veren çocukların babalarının genellikle "kağıt toplayıcısı, hamal, inşaat işçisi, pazarcı, hurdacı ve eskici" gibi işlerde çalıştığı belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda örnekleme oluşturan çocukların, en az 3, en fazla 13 kardeşe sahip oldukları görülmüştür. Bu araştırma sonucundan yola çıkarak çocukların kalabalık ailelerden geldiği söylenilebilir. Ribeiro, Ternch, ve Maris (2001), sokakta çalışan çocukların ailelerinin özelliklerinin genel anlamda, birbirine benzer yapılar taşıdığını ifade ederek, bu çocukların ailelerinde anne-babanın düşük ücretli işlerde çalıştıklarını, ailelerde kardeş sayısının çok olduğunu, ebeveynlerin bazılarının ölmüş, evden ayrılmış olduğunu belirterek, bunlardan dolayı çocukların aileden destek almadan aile içinde problemler yaşadıkları ve bu problemler sonucunda da sokaklarda çalışmaya zorlandıklarını belirtmişlerdir. Öte yandan, Konanç (Akt. Zeytinoglu, 1991)'in 1988 yılında Ankara'da sokakta çalışan 170 çocuk ile yaptığı araştırma sonucunda, sokakta çalışan bu çocukların kardeş sayısının fazla olduğunu ve bu çocukların alt sosyo ekonomik ailelerden geldiğini tespit etmiştir. Sokakta çalışan çocukların kalabalık ailelerden gelmesi, onların gerek fiziksel gerekse sosyal ihtiyaçlarının giderilmesinin engellenmesi açısından önemli bir etken olabilir.

Örnekleme oluşturan çocuklara evde fiziksel şiddet uygulanıp uygulanmadığı sorulduğunda, 15 çocuk evde anne ve babasından sokakta çalışmaya gitmek istemediğinde fiziksel şiddet gördüğünü, 16 çocuk eve para getirmediğinde fiziksel şiddet gördüğünü, 19 çocuk ise evde fiziksel

şiddete maruz kalmadığını belirtmiştir.

Dayak yediklerinde neler hissetlerini ise üç çocuk aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“Üzülüyorum, ben de onu dövmek, öldürmek istiyorum”

“Artık bir şey hissetmiyorum”

“Babadır, hem döver hem sever, beni bugünlere getiren o”

Yukarıdaki sonuçlara bakıldığında ailelerinde fiziksel şiddete maruz kalan çocukların, sayılarının azımsanamayacak kadar düşük olmadığı söylenebilir. Çocukların ebeveynlerinden fiziksel şiddet görmesi, ebeveynlerinden nefret etmelerine ve zamanla evden kaçıp sokağın çocukları olmalarına neden olabilir. Nitekim, literatür tarandığında elde edilen bulgular bu sonuçları destekler niteliktedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), fiziksel, cinsel ve ekonomik istismarın tüm ülkelerde çocuklar üzerinde uygulandığını, belirtmiş özellikle, ekonomik ve sağlık olanaklarının zayıf olduğu ülkelerde yaşayan çocukların fiziksel ve cinsel istismara maruz kalmada daha riskli bir konumda olduklarını vurgulamaktadır ve Türkiye’de de farklı sosyo ekonomik özelliklere sahip toplumlardan gelen çocukların fiziksel istismarla karşılaştıklarını, bu çocukları sokakta yaşamaya iten en büyük nedenlerden birinin fiziksel istismar olduğunu

belirtmiştir (Akt. Polat, 2002). Aybek (2003), sokakta çalışan çocuklar ile ilgili yaptığı araştırmasında, bu çocukların ebeveynlerinden fiziksel şiddet gördüklerini ve bu durumun çocukların ruhsal gelişimlerini olumsuz etkilediğini belirterek, evde görülen fiziksel şiddetin çocukların sokağa yönelmelerine neden olduğunu saptamıştır.

Ayrıca, çalışmada ailede baba tarafından anneye fiziksel şiddet uygulanıp uygulanmadığını belirlemek amacıyla çocuklara “baban anneni dövüyor mu? Dövüyorsa neden?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Araştırma sonucunda çocukların büyük bir kısmı (34 çocuk) babalarının annelerini dövmeyi belirtirken, 16 çocuk ise bazen dövdüğünü belirtmiştir. Çocuklara “babalarının annelerini neden dövdüğünü ve anneleri dayak yediğinde neler hissettikleri” sorulduğunda çocukların hemen hemen hepsi babalarının özellikle alkol aldığı annelerini dövdüğünü ve anneleri dayak yediğinde kendilerini kötü hissettiklerini belirtmişlerdir. Üç çocuk bu konudaki görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“ Babam annemi dövdüğünde koruyorum, beni de dövecek diye”

“Annem Kur’an okumadığında babam annemi dövüyor”

“Babam annemi her gün dövüyor, ben de sinirlenip babamı dövmek istiyorum”

Yukarıdaki bulgular gözönüne alındığında özellikle annelerin aile içinde fiziksel şiddete maruz kalmalarının çocukları olumsuz yönde etkilediği söylenilebilir. Bazı araştırmalar, ana-baba sevgisinin ve bu sevgiyi benimsemenin çocukta özsaygı, öz güven, özdenetim, vicdan ve çabaya yönelik davranışların gelişimi açısından yakın bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur (Geçtan,1978). Aile sosyalleşme sürecinde bireyin kişilik özelliklerini, tutum ve davranışlarını biçimlendiren, toplum içinde gelecek yıllardaki rolünü hazırlayan önemli sosyal bir kurumdur (Hetherington ve Parke, 1986). Bu açıdan bakıldığında, şiddetin yaşandığı ailelerde yetişen kız ve erkek çocuklarda ciddi sağlık sorunları, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı, intihar girişimi, yasadışı davranış eğilimi, okul eğitimini yarıda bırakma gibi eğilimlerin daha yüksek oranlarda görüldüğü söylenilebilir.

Nitekim Ankara'da yapılan bir araştırmada kadınların % 40'ına kocaları tarafından fiziksel şiddet uygulandığı, bu şiddetin tokat, tekme atma, bıçak ve silahla saldırma şeklinde olduğu saptanmıştır (www.kadinininsanhaklari.org/id_246). Yapılan araştırmalar, dikkate alındığında sokakta çalışan çocukların ebeveynlerinin birbirlerine olan yaklaşımlarının bu çocukların benlik saygılarını, özgüvenlerini, geleceğe yönelik beklentilerinin düşük olmalarına ve bu çocukların şiddete eğilimli olarak yetişmelerine neden olduğu ifade edilebilir.

B) Çocukların Eğitimlerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Bu bölümde örnekleme oluşturan çocukların eğitimlerine yönelik bulgu ve yorumlarına yer verilmiştir.

Bu araştırma sonucunda, örnekleme oluşturan 50 çocuktan 34 çocuğun okula gittiği, 16 çocuğun ise okula devam etmediği görülmüştür. Okula gitmeyen çocuklardan bir tanesinin yaşı tutmadığı için (6 yaş) okula gitmediği saptanırken, 6 tane çocuğun ilköğretimin farklı sınıflarından ilköğretimi terk ettiği belirlenmiştir. 2 çocuk ise okula hiç gitmediğini ve okuma yazmayı bilmediklerini belirtmiştir. Araştırma sonucunda, genel olarak bakıldığında okula giden öğrencilerin, okulunu, öğretmenini ve arkadaşlarını sevdiğini ancak, sabah okula gidip öğleden sonra sokakta çalışmalarının derslerdeki başarılarını olumsuz etkilediklerini ifade etmişlerdir. Okulu terk eden öğrenciler ise, ailelerine bakmak zorunda oldukları için sokakta çalıştıklarını ve bu yüzden okulu terk ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, görüşme sırasında okula gitmediğini söyleyen çocuklara "Okula gitmek ister miydin? Neden?" şeklinde bir açık uçlu soru sorulmuştur. Çocukların tamamı okula gitmek istediklerini belirtmişlerdir. Genel olarak bakıldığında bu çocukların okula gitmek istemelerinin en önemli nedeni bir meslek sahibi olmak istemeleridir. Çocuklara görüşme sırasında "Büyüyünce hangi mesleği seçmek isterdin?" şeklinde bir soru sorulduğunda ise, 10 tanesi doktor

olmak istediğini, 15 tanesi futbolcu olmak istediğini, 10 tanesi polis olmak istediğini, 10 tanesi öğretmen olmak istediğini, 5 tanesi ise büyüünce hangi mesleğe sahip olmak istediklerini hiç düşünmediklerini belirtmişlerdir. Üç çocuğun bu soruya yönelik görüşleri aşağıdaki gibidir

“Doktor olmak istiyorum, iyi para kazandırıyor”

“Öğretmen olmak isterim, fakir çocukları eğitmek için”

“Polis olmak istiyorum, suçluları yakalamak için”

“Hangi mesleği seçmek istediğimi hiç düşünmedim”

Yukarıdaki bulgular dikkate alındığında, ülkemizde zorunlu eğitim 8 yıllık olmasına rağmen, örnekleme oluşturan çocukların ilköğretimin farklı kademelerinde eğitimlerini bırakmaları ve 2 çocuğun ise hiç okula gitmemesi oldukça düşündürücü bir sonuçtur. Örnekleme oluşturan çocukların, eğitimleriyle ilgili olarak ortaya çıkan bu bulgular, daha önceki araştırma sonuçlarıyla tutarlıdır. İlgili literatüre bakıldığında, sokakta çalışan çocukların, eğitim sürecine girmemiş ya da eğitim sürecinden erken ayrılmış çocuklar olduğu dikkati çekmektedir. Örneğin, 1994 yılında UNICEF ile ortaklaşa hazırlanan “Türkiye’de Kadınların ve Çocukların Durumu” başlıklı raporun verilerine göre çalışan çocuklardan okulu terken edenlerin oranı % 34’ün üzerindedir.

Moazzam, Saqib, Hiroshi ve Aime (2004) Pakistan’da sokak çocukları ile ilgili yaptıkları araştırmada, sokak çocuklarının okuldan ayrılma nedenlerinin temelinde, ekonomik nedenler olduğunu bir başka deyişle ailelerin çocukları iş gücü olarak gördüklerini saptamışlardır.

Ayrıca, yine bu sonuçlardan yola çıkarak Türkiye’nin 1994 yılında imzaladığı Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde yer alan “çocukların eğitim ve gelişmelerini destekleyebilecek istihdam biçimlerinden korunmalıdır” maddesine de yeterince uyulmadığı söylenebilir

C) Çocukların Çalışma Yaşamına Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Bu bölümde çocukların çalışma yaşamlarına yönelik bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Araştırma örneklemini oluşturan çocuklara “günde kaç saat çalışıyor-sun” şeklinde bir soru sorulmuştur. Çalışma grubunu oluşturan çocuklardan 34’ü okula gittiklerinden dolayı bu çocuklardan 15’i sabahçı olduklarını belirtmiş ve öğleden sonra genellikle saat 14:00 ile 20:00 arasında çalıştıklarını, 19 çocuk ise öğlenci oldukları için sabah 06:30 ile 11:30 arasında çalıştıklarını belirtmişlerdir. Geriye kalan ve okula gitmeyen 16 çocuk ise genellikle sabah 07:30 ile 22:00 saatleri arasında çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu çalışma saatleri dikkate alındığında okula giden çocukların ortalama günde

beş saat çalıştıkları, okula gitmeyen çocukların ise günde ortalama 15 saat çalıştıkları tespit edilmiştir.

Oysa Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın çocukların çalışma yaşamına yönelik olarak ortaya koyduğu düzenlemelere göre, "okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere en fazla günde iki saat ve haftada 10 saat olabilir". Yine aynı düzenlemede, "okula devam edenlerin okula devamları ile okuldaki başarılarına engel olmayacak, meslek seçimi için yapılacak hazırlıklara ya da yetkili makamlar tarafından yeterliliği kabul edilen mesleki eğitime katılmasına engel olmayacak işlerde çalıştırabilirler" şeklinde bir madde yer almıştır (www.alomaliye.com/cocu_genc_çalıştırma_060404.htm)

Araştırma örneklemini oluşturan çocukların, çalışma saatleri ve çalıştığı işler dikkate alındığında, ülkemizde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yasal düzenlemelerinin dikkate alınmadığı söylenilebilir. Çünkü örneklemede yer alan çocukların çalıştığı işlere bakıldığında çocukların hemen hemen hepsinin sokakta kâğıt topladığı, bunun dışında, çocukların bazılarının (16 çocuk) mendil, sakız sattığı ve ayakkabı boyacılığı yaptığı saptanmıştır. Çocukların bu işlerde çalışmalarının onların kişilik gelişimlerini olumsuz etkileyip, sokakların acımasız ve tehlikeli kuralları öğrenmesi açısından oldukça riskli olduğu ifade edilebilir.

Nitekim yapılan araştırmalara bakıldığında, sokaktaki çocukların genellikle yasal olmayan sektörlerde çalıştıkları görülmüştür. Bu çocukların, sokaklarda ayakkabı boyacılığı, trafikte araba camı yıkama ve silme, çiçek satma, çöp toplama gibi işler yaparak para kazanma yoluna gittikleri tespit edilmiştir (Wright, Kaminsky, Wittig, 1993; UNICEF,1997; Krueger, Richter,1997; SPARC,1999)

Görüşme formunda çocuklara "Günde kaç lira kazanıyorsun?" şeklinde bir soru sorulmuştur. Araştırma sonucunda, çocuklar günde ortalama 3 ile 10 milyon arasında para kazandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, çocukların hemen hemen hepsi kazandıkları parayı ailelerine özellikle de annelerine verdiklerini annelerinin kendilerine okul harçlığı verdiğini ifade etmişlerdir. Bu bulgulardan yola çıkıldığında, çocukların sokaklarda çok zor işler yapmalarına rağmen kazandıkları paranın çok düşük olduğu söylenilebilir. Genel olarak, literatür tarandığında birçok az gelişmiş ülkede sokakta çalışan çocukların gerek çalışma saatleri gerekse günlük kazançları açısından benzerlik gösterdiği söylenilebilir. Moazzam, Saqib, Hiroshi, Aime (2004) yaptıkları bir araştırmada, sokakta çalışan çocukların ortalama günde 8 ile 14 saat arasında çalıştıklarını, günlük kazançlarının ise 0.9 US Dolar olduğunu belirtmektedirler.

Çocuklarla görüşme sırasında, onların sokakta çalışırken ne gibi problemler yaşadıklarını ortaya çıkarmak

için aşağıdaki dört soru sorulmuştur. Aşağıda sırayla bu sorular ve bu sorulardan ortaya çıkan bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

a) Çocuklara "Sokakta çalıştığın zamanlarda diğer insanlardan ve diğer çalışan çocuklardan dayak yiyor musun?" şeklinde bir soru sorulmuştur.

Çocukların hemen hemen yarısı (23 çocuk) sokakta çalışan ve kendilerinden büyük diğer çocuklarla kavga ettiklerini, bali, tiner kullanan çocuklardan dayak yediklerini, bu çocukların paralarını almaya çalıştıklarını ve kendilerini tehdit ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, çocuklar yaptıkları açıklamalarda sokakta karşılaştıkları insanların kendilerini aşağıladığını, hakaret ettiğini ifade etmişlerdir. Aşağıda çocuklardan bazılarının bu soruya yönelik düşüncelerine yer verilmiştir.

"Bali, tiner çekenler bana saldırıyor, bali almak için paramı istiyorlar"

"Bazen baliciler bıçak çekiyorlar"

"Sokaktaki insanlar bana sen dilencisin diyorlar, çok zoruma gidiyor"

"Zengin çocuklar dalga geçiyor, bana çöpçü diyorlar, bana öyle dediklerinde sinirleniyorum"

"Hiç kimseye saygısızlık yapmıyorum ama bana bir şey yapmadığım halde insanlar bağıırıyorlar. Bu beni üzüyor"

b) Çocuklara "sokakta çalışırken seni en çok korkutan şey nedir" sorusu sorulmuştur.

Bu soruda, çocukların hemen hemen hepsi benzer açıklamalarda bulunmuşlardır. Çocuklar özellikle geç saatlerde eve dönerken bali ve tiner kullanan çocuklardan, polisten, karanlıktan, köpeklerden ve çocuk kaçıran hırsızlardan korktuklarını belirtmişlerdir. Bu soruya yönelik çocukların bazılarının düşünceleri aşağıdaki gibidir:

"Tinerlerden korkuyorum, beni iki kez bıçakladılar"

"Baliciler ve tinerlerden korkuyorum, kâğıtlarımı ve paramı almak istiyorlar"

"Polisten korkuyorum, çalışmamız yasak olduğu için bizi yakalayıp karakola götürüyorlar"

"Televizyonda çocukları kaçıran hırsızları görünce beni de kaçıracaklar diye korkuyorum"

c) Araştırma örneklemini oluşturan çocuklara sokakta çalıştıkları zamanlarda yemek problemlerini nasıl çözdüğünü öğrenmek amacıyla, onlara "çalıştığın saatler içinde nerede yemek yiyorsun?" sorusu sorulmuştur.

Çocukların yarısından fazlası (27 çocuk) genellikle evden çıkmadan önce yemek yediklerini eve dönünceye kadar yemek yemediklerini belirtmiş-

lerdir. 23 çocuk ise, çalışırken acıktıkları zaman genellikle simit, gofret, bazen de çekirdek vb. yiyecekler alarak karnını doyurduklarını belirtmişlerdir. Bu araştırma sonucundan yola çıkarak, çocukların sağlıksız beslendiği ve bu durumun da onların fiziksel ve zekâ gelişimlerini olumsuz etkilediği söylenilebilir. Nitekim çocuklarla görüşme sırasında çocukların yaşları büyük olmasına rağmen, boylarının ve kilolarının yaşlarına göre daha az olduğu gözlenmiştir. İki çocuğun bu soruya verdiği yanıtlar aşağıdaki gibidir:

“Evde yiyip çıkıyorum, çalışırken yemiyorum”

“Çalışırken acıktığımda, simit, gofret alıyorum

d) Çocukların bağımlı madde kullanıp kullanmadığını öğrenmek için onlara “Bağımlı maddeler (sigara, alkol, tiner, bali, uyuşturucu vb.) kullanıyor musun? Neden” şeklinde bir soru sorulmuştur. Araştırma sonucunda, örneklemini oluşturan çocuklardan 22’sinin sigara kullandığı, diğer 28 çocuğun ise herhangi bir bağımlı madde kullanmadığı tespit edilmiştir. Sigara içen çocuklardan bazıları ise bu soruya aşağıdaki şekilde cevap vermişlerdir:

“Sıkıntılı olduğum zamanlarda sigara içiyorum”

“Çalışırken arkadaşlarım ile birlikteyken içiyorum”

“Üzüntülerimi unutmak için içiyorum”

Yukarıdaki bütün bulgular dikkate alındığında örneklemini oluşturan çocukların sokaklarda çalışırken birçok problemle karşı karşıya oldukları, çocukluklarını yaşamadan, zamanlarını acımasız ve tehlikeli sokaklarda geçirdikleri ve bu sokaklarda yetişkinlerin bile çoğu zaman baş edemedikleri ağır sorumluluklar yükledikleri söylenilebilir. Bu sonuçlar göz önüne alındığında, sokakta çalışan çocukların da bir süre sonra kendilerini savunmak amacıyla olumsuz sokak kurallarını ve madde bağımlılığı gibi kötü alışkanlıkları öğrenerek sokağın çocukları olma yolunda ilerleyebileceği ve bu durumun da ülkemizde gelecekte suçlu çocuk sayısını önüne geçilmez bir noktaya getirebileceği ifade edilebilir. Literatür tarandığında sokakta çalışan çocukların, sokakta karşılaştığı zorluklarla başa çıkabilmesi ve kendini bedensel ve duygusal anlamda güçlü hissedebilmesi için uçucu maddelere gereksinim duydukları ve kolay elde edilebilir olması açısından da sigara, tiner, bali gibi bağımlı maddeleri tercih ettikleri ve zamanla bu maddeleri kullanmayı alışkanlık haline getirdikleri ve bu alışkanlığın çocukları yaşamdan kopardığı görülmektedir. Nitekim, Ögel, Aksoy, Liman ve Yücel’in yaptığı araştırmada, sokakta kalma süresi ve madde bağımlılığına göre depresyon sıklığı farklılık göstermektedir. Buna göre tiner, bali gibi bağımlılık yapan madde kullanan ço-

çocuklarda, kullanmayan çocuklara göre depresyon sıklığı daha yüksek düzeyde görülmektedir (www.e-kolay.net/kadin/ana_detay.asp).

D) Çocukların Yaşama İlişkin Beklentilerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Araştırma örneklemini oluşturan çocuklara görüşme sırasında çocukların yaşamına yönelik beklentilerini öğrenmek için üç soru sorulmuştur. Aşağıda bu sorulara yönelik bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

a) Görüşme formunda çocuklara “En çok yapmak istediğin şey nedir?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Çocukların yarıdan fazlası (37 çocuk) okula gitmek istediğini belirtirken, diğer 13 çocuk ise bu soruya çeşitli yanıtlar vermişlerdir. Çocukların bazılarının bu soruya verdikleri yanıtlar şunlardır:

“Sürekli çalışıyorum, hiç düşünmedim”

“Başka bir işte çalışmak, mağazada tezgâhtarlık yapmak gibi”

“Arkadaşlarımla top oynamak isterdim”

“Gezmek, dolaşmak ve oyun oynamak isterdim”

Çocukların yukarıda verdikleri yanıtlar dikkate alındığında, çocukların genel olarak çok büyük beklentilere sahip olmadıkları ve beklentilerinin

yaşıtlarının yapmak istediği faaliyetlerle benzerlik gösterdiği dikkati çekmektedir.

b) Çocuklara “şimdi nerede ve kiminle olmak isterdin?” şeklinde bir soru sorulmuştur ve bu soruya çocukların büyük çoğunluğu (40 çocuk) evde aileleriyle olmak istediklerini belirtirken diğer 10 çocuk ise bu soruya farklı cevaplar vermişlerdir. Çocukların bazılarının bu soruya verdikleri yanıtlar aşağıdadır:

“Köyde olmak isterdim, özlüyorum köyümü”

“Evde derslerime çalışmak isterdim”

“Evde babamla olmak isterdim”

“Arkadaşlarımla oynamak isterdim”

“Evde annemle olmak isterdim”

Çocukların bu soruya yönelik yanıtları dikkate alındığında, çocukların en çok aileleriyle birlikte olmak istedikleri ve aile ortamını özledikleri saptanmıştır. Çocukların yaşları dikkate alındığında bu isteklerinin onların gelişim özelliklerinden kaynaklanan doğal istekler olduğu söylenilebilir. Çünkü çocukların yaş grubu göz önünde bulundurulduğunda onların buldukları gelişim döneminin aile ilgisine, desteğine ve sevgisine gereksinim duydukları bir dönemde oldukları görülmektedir.

c) Örnekleme oluşturan çocuklara görüşme sırasında, "insanların en çok hangi konuda yardım etmesini istersin?" şeklinde bir soru sorulmuştur. Hemen hemen bütün çocuklar (45 çocuk) kendilerine ekonomik açıdan yardım edilmesini istemiş diğer 5 çocuk ise okula gönderilmeleri konusunda diğer insanların yardım etmelerini istemiştir. Çocuklar bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir.

"Maddi olarak yardım etmelerini isterdim"

"Babama para versinler"

"Aileme yardım etsinler, onlara para versinler"

"Beni okula göndermelerini isterdim"

Yukarıdaki sonuçlar da dikkate alındığında çocukların kendilerine daha çok maddi olarak yardım edilmesini istedikleri, çünkü bu çocukların alt sosyoekonomik düzeye sahip ailelerden geldikleri söylenebilir.

Sonuçlar

Aşağıda, araştırmanın sonuçları Bulgular ve Yorum bölümündeki sıra ile kategorilendirilerek verilmiştir.

A) Çocukların Ailelerinin Özelliklerine Yönelik Sonuçlar

1. Çocukların büyük bir kısmının ebeveynlerinin hayatta olduğu ve bir-

likte yaşadıkları tespit edilmiştir. (Annesi hayatta olan çocuk sayısı 48, babası hayatta olan çocuk sayısı ise 46'dır)

2. Çocukların yarısından fazlasının anne ve babasının çalışmadığı (46 çocuğun annesi, 30 çocuğun ise babası çalışmamaktadır) anne ve babası çalışanların ise düşük ücretli işlerde çalıştığı (hizmetçilik, eskicilik, kâğıt toplayıcılığı, pazarcılık, hurdacılık, inşaat işçiliği gibi) saptanmıştır

3. Örnekleme oluşturan çocukların geniş ailelere sahip oldukları belirlenmiştir (en az 3 en fazla 13 kardeşe sahip oldukları saptanmıştır)

4. Çocukların yarısından fazlasının (31 çocuk) sokakta çalışmadığında ve eve para getirmediğinde ebeveynleri tarafından fiziksel şiddet gördükleri tespit edilmiştir.

5. Bazı çocukların ailelerinde özellikle baba tarafından alkol alındığında anneye zaman zaman fiziksel şiddet uygulandığı (16 çocuk) belirlenmiştir.

B) Çocukların Eğitimlerine Yönelik Sonuçlar

1. Araştırmayı oluşturan örneklemdenki çocukların çoğunluğunun (34 çocuk) okula gittiği, 16 çocuğun ise okula devam etmediği bir çocuğun ise yaşı tutmadığı için okula gitmediği, 6 çocuğun ise ilköğretimin farklı sınıflarından okulu terk ettiği saptanmıştır

2. Okula gitmediğini söyleyen çocukların tamamı okula gitmek istediklerini belirtmişlerdir. Bu çocukların tamamı bir meslek sahibi olabilmek için okula gitmek istediklerini ifade etmişlerdir.

3. Çocuklar büyüdülerinde genellikle doktor (10 çocuk), futbolcu (15 çocuk), polis (10 çocuk), öğretmen (10 çocuk) olmak istediklerini, kalan 5 çocuk ise hangi mesleğe sahip olmak istediklerini hiç düşünmediklerini açıklamışlardır.

C) Çocukların Çalışma Yaşamına Yönelik Sonuçlar

1. Araştırma örneklemini oluşturan çocukların büyük bir çoğunluğu (34 çocuk) günde ortalama 7 saat çalıştıklarını, geriye kalan 16 çocuk ise günde ortalama 15 saat çalıştıklarını belirtmişlerdir.

2. Sokakta çalışan ve örneklemini oluşturan çocuklar günde kazandıkları ortalama paranın 3 ile 10 milyon TL arasında değiştiğini ifade etmişlerdir.

3. Araştırmaya dâhil edilen çocukların hemen hemen yarısı (23 çocuk) sokakta çalışırken yaşça kendisinden büyük olan çocuklarla kavga ettiklerini, bali, tiner kullanan çocuklardan dayak yediklerini ve bu çocukların paralarını almaya çalıştıklarını ve kendilerini tehdit ettiklerini açıklamışlardır. Ayrıca, çocuklar yaptıkları açıklamada sokakta çalışırken karşılaştıkları diğer insanların kendilerini

aşağıladığını, hakaret ettiklerini belirtmişlerdir.

4. Örneklemini oluşturan çocukların tamamı, sokakta çalışırken en çok bali, tiner kullanan çocuklardan, polisten, karanlıktan, köpeklerden ve çocuk kaçıran hırsızlardan korktuklarını vurgulamışlardır.

5. Çocuklar (27 çocuk) sokakta çalıştıkları zamanlarda genellikle evden sokağa çalışmak için çıkmadan önce yemek yediklerini ve eve dönünceye kadar sokakta yemek yemediklerini, 23 çocuk ise acıktıklarında genellikle simit, gofret, bazen de çekirdek gibi yiyecekler alarak karınlarını doyduklarını ifade etmişlerdir.

6) Araştırmaya katılan çocuklardan 22'si çalışırken sigara kullandığını, kalan 28 çocuk ise herhangi bir bağımlı madde kullanmadığını açıklamıştır.

D. Çocukların Yaşama Yönelik Beklentileri ile İlgili Sonuçlar

1. Çocukların hayatta en çok yapmak istedikleri şeyler konusunda çok büyük beklentilere sahip olmadığı saptanmıştır.

2. Çocuklara nerede ve kiminle olmak isterdin sorusu sorulduğunda onların genellikle aile ortamını özlediklerini ve en çok aileleri ile birlikte olmak istediklerini belirttikleri gözlenmiştir.

3. Örnekleme oluşturan çocukların hemen hemen tamamı kendilerine diğer insanların ekonomik olarak yardım etmelerini istediklerini ifade etmişlerdir.

Öneriler

1. Sokakta çalışan çocuklar çoğunlukla kırsal kesimden kente göç eden ailelerin çocukları olmakla birlikte bu çocuklar kırsal kesim kültürü ile kent kültürü arasında sıkışan ve kültürel yozlaşmayı yoğun yaşayan çocuklardır. Bu nedenle bu çocukların eğitim aldıkları okullarda özellikle kültürel yozlaşmanın olumsuzluğunu daha az yaşayabilmesi için öğretmenleri tarafından yönlendirilmeleri gerektiği söylenilebilir. Ancak böyle bir yönlendirmenin öğretmenler tarafından yapılabilmesi için öğretmenlerin bu çocukları bilinçlendirmeleri konusunda hizmet içi eğitime tabi tutulmaları gerekmektedir.
2. Bu çocuklar, çocuk sayısının çok fazla olduğu geniş ailelerden gelmektedir. Özellikle çocukların ebeveynlerini aile planlaması ve çocuk eğitimi konusunda birçok kurum ve kuruluşun (Mili Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversiteler ve Sivil Toplum Örgütleri, Sosyal Yardım Kurumları gibi) işbirliği yaparak bilinçlendirmesi gerektiği söylenilebilir.
3. Ülkemizde çocukların sokakta çalışmalarının yasak olduğu bilinmekle beraber, yasal boşlukların varlığından dolayı bu çocuklar zor ve tehli-

keli şartlarda çalışmaktadır. Gerekli önlemlerin alınabilmesi ve yasaların uygulanabilirliğinin takip edilmesi için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının acil olarak yasaların uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmesi ve yasalara uymayan ailelere ve işverenlere yasal yaptırımlar getirmesi gerekmektedir.

4. Sokağı mesken edinen çocukların büyük bir çoğunluğunun bağımlı madde kullandığı ya da sokak ortamının bu alışkanlığı ortaya çıkarıcı uyarıları barındırdığı dikkate alınır sa sokakta çalışan çocukların bağımlı madde kullanan ve sokakta yaşayan çocuklardan etkilenebilecekleri ifade edilebilir. Bu nedenle en kısa süre içerisinde gerek devlet gerekse ilgili kurum ve kuruluşlar "sokakta çalışan ve sokağı mesken edinen çocuklar" problemini sosyal bir problem olarak görüp gerekli önlemleri alma yoluna gitmelidir.

5. Sokakta çalışan ve sokağı mesken edinen çocuklar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı Çocuk ve Gençlik Merkezleri ile Emniyet Müdürlüğüne bağlı Çocuk Şubelerindeki personelin sorumluluğundadır. Bu nedenle ilgili personelin sokakta çalışan çocuklara yardımcı olabilmesi ve bu çocukların rehabilitasyonlarının yapılması için bu personelin çocuk gelişimi, çocuk psikolojisi ve iletişimi konusunda üniversitelerle işbirliği yaparak hizmet içi seminerlere tabi tutulmaları gerekmektedir.

6. Sokakta çalışan çocukların sosyo-ekonomik düzeyi irdelendiğinde bu çocukların düşük gelirlili ailelerden geldikleri ve ailelerine para götürmek için sokakta çalıştıkları bu nedenle eğitimlerinden geri kaldıkları söylenebilir. Bu sonuç dikkate alındığında gerek devlete bağlı bakanlıklar gerekse çeşitli özel kuruluşlar tarafından bu çocuklara ve ailelerine maddi destek verilebilir.

7. Özellikle şehirlerde belediyeler ve özel kuruluşların yardımı ile gerek istismar edilmiş çocukları gerekse çeşitli koşullardan gelip sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocukların beslenme, sağlık, psikolojik danışma ve eğitim gibi ihtiyaçlarını giderecek çeşitli hizmet büroları kurulmalıdır.

KAYNAKÇA

Aybek, B.(2003). "Sokakta çalışan çocukların eğitimi aile ve çalışma yaşamına yönelik sorunları üzerine bir araştırma" *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Sayı:9, Mart 2003

Black,M.(1991). Philippines: Children of the runaway cities, Innocenti Studies, <http://www.sciencedirect.com> adresinden 26.08.2005 tarihinde alınmıştır.

Çırak, Y.; Çivitçi, N.(2004). "Malatya ilinde sokakta çalışan çocuklar üzerine bir inceleme", *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c.5, s.8.

Ennew,J. (1994). *Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar* (Çev.Çiçek Öztekin;1998), Ankara: Pelin Ofset.

Geçtan, E.(1978). *Çağdaş İnsanda Normal Dışı Davranışlar*, A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayınları, No:69. Ankara

Hetherington, E.M.;Parke,R.D.(1986). *Child Psychology. A Contemporary Viewpoint*. Newyork: McGraw-Hill Book Company.

Krueger, J. S.; Richter, L.M. (1997). "AIDS related knowledge, attitudes and behavior among South African Street youth: Reflections on power, sexuality and the autonomous self." *Self Science and Medicine*. V.45, Issue 6, p. 957-966.

Moazzam,A; Saqib, S; Hiroshi, U ; Aime, M.(2004). "Street children in Pakistan: A situational analysis of social conditions and nutritional status." *Social Science and Medicine*.V.59,Issue 8

Polat, O.(2002). *Sokak Çocukları*, İstanbul: Özgün Ofset

Ribeiro, M.O.; Trench, C.; Maria,H. (2001). Homeless children: the lives of a group of Brazilian street children. *Journal of Advanced Nursing*; Jul, Vol.35, Issue 1, p.42-49.

Silva, T.L. (2002). *Preventing child exploitation on the streets in the Philippines*. Lancet 360, p.1507.

SPARC. (1999). *The state of Pakistan's children*, 1998, V.1, Issue 31.

UNICEF (1997). *The state of the world's children*. New York: Oxford University Press.

Wright,J.D.,Kaminsky,D. And Witting, M. (1993). "Health and social conditions of street children in Honduras." *American Journal of Diseases of children* 147 3, pp.279-283

Zeytinoğlu,S.(1991). "Sokakta çalışan çocuklar ve sokak çocukları", *Çocukların Kötü Muameleden Korunması (Çocuk İstismarı ve İhmal) I*.

Ulusal Kongresi. Ankara: Gözde Repro Ofset

http://www.e-olay.net/kadin/ana_detay.asp adresinden 26.08.2005 tarihinde alınmıştır.

http://www.cocukvakfi.org.tr/risk_rapor.htm adresinden 27.08.2005 tarihinde alınmıştır.

<http://www.ntv.com.tr/news/125513.asp> adresinden 27.08.2005 tarihinde alınmıştır.

http://www.kadinininsanhaklari.org/id_246. adresinden 12.09.2005 tarihinde alınmıştır

http://www.radikal.com.tr/haber.php?haber_no=141237 adresinden 27.08.2005 tarihinde alınmıştır.

<http://www.shcek.gov.tr/sokakcocuk/sokakcocuklari.htm> adresinden 2001 tarihinde alınmıştır.

http://www.finfo.dk/wwwfinfo/forum/dokumenter/boernekonvention_tyrkisk.htm adresinden 10.09.2005 tarihinde alınmıştır.

http://www.alomaliye.com/cocu_genc_çalıştırma_060404.htm) adresinden 15.09.2005 tarihinde alınmıştır.

<http://www.besiktaş.bel.tr/channels/1.asp> adresinden 27.08.2005 tarihinde alınmıştır.

<http://www.sncweb.ch/turkisch/dosya/ka-yip%20çocuklar.htm> adresinden 26.08.2005 tarihinde alınmıştır.

<http://www.shcek.gov.tr/cochaksozleşmesi.htm> adresinden 12.09.2005 tarihinde alınmıştır.